

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

مشخصات طرح

دوره یازدهم - سال سوم

شماره ثبت:

۸۲۲

شماره چاپ:

—

تاریخ چاپ:

—

شماره مسلسل:

۲۷۰۱۸۸۸۱

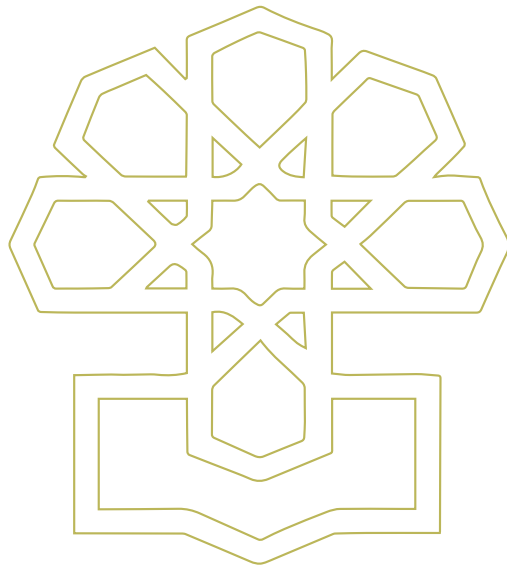
تاریخ انتشار:

۱۴۰۲/۱/۳۰

مشخصات گزارش:

دفتر مطالعات آموزش و فرهنگ

اظهار نظر کارشناسی درباره: «طرح تقویم مدارس»

محمدصادق عبداللهی^۱، موسی بیات^۲ امین پژمان^۳

مقدمه

کثرت تعطیلات مدارس و ساختار صلب تقویم آموزشی موجود که با تعیین دقیق ابتدا و انتهای سال تحصیلی اجازه جبران تعطیلات را نمی‌دهد، با توفقی که در فرایند آموزش ایجاد می‌شود، موجب اتلاف ساعات آموزشی مدارس و افت کیفیت آموزشی شده است. مطالعات تیمز ۲۰۱۹ در پایه چهارم ابتدایی (گزارش کیفیت آموزش ریاضیات و علوم در آموزش و پرورش ایران و جهان: واکاوی یافته‌های مطالعات تیمز ۲۰۱۹) نشان می‌دهد، با وجود آنکه در سند برنامه درسی ملی (برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰) ساعت آموزش مقطع ابتدایی ۹۲۵ ساعت تعیین شده، اما کل ساعت آموزش تحقق یافته پایه چهارم ۶۲۷ ساعت است و با این میزان ایران از بین ۵۸ کشور رتبه‌بندی شده براساس ساعات آموزش، در رتبه ۱۵۸ام می‌نشیند. این در حالی است که گزارش پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش (تحلیلی بر کاستی زمان آموزش در ایران با تأکید بر دوره ابتدایی، ۱۳۹۶) نشان می‌دهد که میزان واقعی زمان آموزش بسیار پایین‌تر از عدد به‌دست آمده در مطالعات تیمز است و هر دانش‌آموز ایرانی در دوره ابتدایی عملاً تنها ۵۷۶ ساعت آموزش دریافت می‌کند و این به‌معنای اتلاف حدود ۴۰ درصدی ساعت آموزش است.

وضعیت موجود اتلاف ساعت آموزش و کثرت تعطیلات پیش‌آمده که بعضاً گریزی از آن نیست، نشان می‌دهد که انعطاف در تقویم آموزشی به جهت امکان جبران تعطیلات و انطباق آن با شرایط بومی و منطقه‌ای امری ضروری است. در حال حاضر اما به‌دلیل «قانون بازگشایی مدارس در اول مهرماه هر سال» مصوبه سال ۱۳۷۶ مجلس شورای اسلامی که ابتدای

۱. تهیه و تدوین

۲. ناظر علمی

۳. اظهار نظر کننده

سال تحصیلی را اول مهرماه و انتها را پایان اردیبهشت ماه معین کرده است، عملاً امکان این امر وجود ندارد و مدارس مجوز قانونی برای جبران تعطیلات پیش آمده و ادامه سال تحصیلی بعد از اردیبهشت ماه را ندارند. از این رو طرح ارائه شده با عنوان «تقویم مدارس» به دنبال اصلاح

۱. متن طرح «تقویم مدارس»

متن ثبت شده با عنوان «تقویم مدارس» که در پی لغو «قانون بازگشایی مدارس در اول مهرماه هر سال مصوب ۱۳۷۶/۰۶/۱۸» و ایجاد بستری برای تحول در تقویم آموزشی مدارس است، به شرح ذیل می باشد:

ماده (۱)

شورای عالی آموزش و پرورش موظف است با همکاری وزارت آموزش و پرورش ظرف مدت حداکثر دو سال با رعایت «اصول زمان آموزش» در مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی و راهکارهای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و بر مبنای اهداف، محتوا و برنامه آموزشی هر پایه تحصیلی نسبت به تعیین و تصویب چارچوب های کلان مدیریت زمان آموزش و تقویم مدارس مشتمل بر موارد زیر اقدام کند:

الف) تعیین تعداد روزهای فعالیت آموزشی مدارس به تفکیک دوره و پایه

- تعیین چارچوب کلی برای تقویم آموزشی معلمان و کارکنان (به تناسب دوره تحصیلی)،
- تعیین میزان ساعات مورد نیاز برای فعالیت های آموزشی و یادگیری به تفکیک دوره، پایه، درس، فعالیت،
- تعیین برنامه های ثابت مدارس همانند محدوده زمانی برگزاری امتحانات نهایی کشوری.

ماده (۲)

شوراهای آموزش و پرورش استان ها موظفند بر مبنای چارچوب کلان مصوب شورای عالی آموزش و پرورش و متناسب با پیشنهاد شورای آموزش و پرورش شهرستان ها نسبت به تصویب زمان آغاز و پایان سال تحصیلی و تعیین تعطیلات فصلی و منطقه ای اقدام کنند. تعیین زمان امتحانات نهایی و هماهنگ استانی در هر سال تحصیلی در این شورا به تصویب می رسد. تبصره - در تعیین آغاز و پایان سال تحصیلی و دیگر تعطیلات به گونه ای برنامه ریزی شود که حتی الامکان آغاز آنها در روز ابتدایی هفته و پایان آنها در روز انتهایی هفته قرار گیرد.

ماده (۳)

شورای آموزش و پرورش شهرستان موظف است در قالب چارچوب های کلان مصوب شورای عالی آموزش و پرورش نسبت به تصویب روزهای فعالیت مدارس در هفته، تعیین ساعت شروع و پایان فعالیت مدارس در هر روز اقدام و مصوبات مربوط را حداقل سه ماه قبل از آغاز سال تحصیلی به مناطق و مدارس ابلاغ کند.

ماده (۴)

شورای آموزش و پرورش شهرستان می تواند در مورد تعطیلات منطقه ای و فصلی، آغاز و پایان سال تحصیلی به شورای آموزش و پرورش استان پیشنهاد ارائه کند.

ماده (۵)

شورای آموزش و پرورش استان و شهرستان در مورد تغییر تعطیلات تابستان و شروع و پایان سال تحصیلی با رعایت چارچوب های کلان تصمیم گیری نماید.

ماده (۶)

در مواقع ضروری و پیش بینی نشده برای تصمیم گیری در مورد تعطیلی یا بازگشایی مدارس، جلسه شورای آموزش و پرورش (استان و شهرستان) به صورت مجازی تشکیل و مصوبات شورای مذکور از طریق دبیر یا رئیس شورا ابلاغ می گردد.

ماده (۷)

قانون بازگشایی مدارس در اول مهرماه هر سال مصوب ۱۳۷۶/۰۶/۱۸ و بند «۲» ماده (۴) قانون تشکیل شوراهای آموزش و پرورش در استان ها، شهرستان ها و مناطق کشور مصوب ۱۳۷۲/۱۰/۲۶ با اصلاحات و الحاقات بعدی لغو می گردد.

۱-۲. دلایل عمده اتلاف ساعات آموزش

آنچنان که بیان شد یکی از اصلی ترین دلایل ارائه طرح مورد بحث جبران اتلاف ساعات آموزشی است؛ از این نظر بررسی دلایل تعطیلات و اتلاف ساعات آموزشی به جهت لزوم توجه طرح به رفع این موارد، حائز اهمیت است. بر این اساس در ادامه به برخی از مهم ترین دلایل اتلاف ساعات آموزشی که ریشه در تقویم آموزشی دارند، اشاره شده است:

۱. تعطیلات غیررسمی (پنهان)؛ از این جمله می توان به تعطیلات زود هنگام قبل از سال جدید در اسفندماه تا شروع دیر هنگام مدارس بعد از تعطیلات نوروز و تعطیلات تابستان اشاره کرد که به رغم اعلام های متعدد و مخالفت مدیران مدارس، به بخشی از رویه کاری مدارس تبدیل شده است. این نوع تعطیلات عموماً در قبل و بعد از یک تعطیلی رسمی شکل می گیرند، یعنی مدارس زودتر از موعد مقرر نیمه تعطیل یا تعطیل می شوند و دیرتر از موعد مقرر نیز شروع به فعالیت می کنند. برای مثال، اگر آغاز سال تحصیلی با روزهای آخر هفته تقارن پیدا کند، فعالیت مدارس از شنبه هفته بعد و با تأخیری چندروزه آغاز می شود. در روزهای پایانی سال تحصیلی نیز اگر روز پایانی سال در وسط هفته قرار داشته باشد، عموماً از چهارشنبه و پنجشنبه هفته قبل بسیاری از کلاس ها تعطیل می شوند.

۲. شرایط آب و هوایی: مدارس علاوه بر تعطیلات رسمی در برخی مواقع به دلایل و شرایط خاصی که عموماً اجتناب ناپذیر است، تعطیل می شوند. آلودگی هوا در کلان شهرها، برف و یخبندان و برودت هوا، شیوع بیماری های واگیردار (کرونا، آنفلوآنزا و...)، افزایش بیش از حد دما و گرمای طاقت فرسا، تراکم ریزگردها در مناطق جنوب غرب (خوزستان، ایلام، کرمانشاه و لرستان) و سیل و آب گرفتگی معابر برخی از این مصادیق هستند.

۳. رسومات و مناسک بومی و منطقه ای: در مناطق مختلف کشور بعضاً به دلیل پیشامد شرایط خاصی بومی و منطقه ای همچون فصل کاشت یا برداشت محصول و همچنین برخی از آداب و رسومات خاص محلی، تعطیلات پیش بینی نشده ای وجود دارد. برای مثال در برخی از مناطق کودکان مجبورند در ساعات یا ایام مشخصی در زمین های زراعی به والدین کمک کنند که لاجرم به تعطیلی کلاس درس می انجامد.

۴. شرایط اقلیم های جغرافیایی مختلف: ایران کشوری با شرایط متنوع آب و هوایی و جغرافیایی است که محدوده های آسایش دمایی برای مناطق مختلف کشور متفاوت از یکدیگر است. برای مثال اختلاف دمای هوای میان گرم ترین و سردترین نقطه کشور در زمستان گاهی به بیش از ۵۰ درجه سانتیگراد می رسد. همچنین دمای هوای کمتر از ۳۰ درجه زیر صفر در مناطقی چون اردبیل در حالی است که دما تا بیش از ۶۰ درجه سانتیگراد در برخی مناطق جنوبی و یا کویرهای مرکزی ایران نیز ثبت شده است. از این رو شاید نتوان آستانه دمایی مشترکی را در شهرهای مختلف در نظر گرفت که آن را مبنای آغاز و پایان سال تحصیلی قلمداد کرد و این کار عملاً موجب پیش آمدن تعطیلاتی می شود که به دلیل تعیین قانونی انتهای سال تحصیلی امکان جبران آنها وجود ندارد.

با توجه به آنچه که بیان شد، اصلاح قانون «بازگشایی مدارس در اول مهرماه هر سال» و ایجاد انعطاف در آغاز و پایان سال تحصیلی نیازمند توجه به موارد فوق است. این موارد گویای آن است که تقویم آموزشی با مدیریت متمرکز همخوان نیست و نیازمند تفویض اختیار به استان ها و شهرستان ها است تا هر منطقه آموزشی بتواند بر اساس شرایط بومی خود تقویم آموزشی را تعیین نماید. آنچه که نیازمند تعیین از سوی سیاستگذار به صورت کلان است، چارچوب کلی سال تحصیلی و میزان ساعات آموزشی دوره های تحصیلی و دروس است تا هر منطقه آموزشی با رعایت آن چارچوب کلی برنامه ریزی نماید و ملزم به پیاده سازی ساعات تعریف شده باشد.

۲-۲. ضرورت بازنگری در تقویم آموزشی بر اساس اسناد بالادستی

علاوه بر دلایلی که اصلاح تقویم آموزشی مدارس را ضروری می کند، این امر در اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش همچون سند تحول بنیادین نیز مورد توجه بوده و به وضوح در برخی از راهکارها بدان تأکید شده است (سند تحول بنیادین، آذرماه ۱۳۹۰).

- راهکار ۲۱-۱۰. بازطراحی و ساماندهی تقویم سال تحصیلی با رعایت انعطاف و توجه به شرایط اقلیمی و با تأکید بر بهینه سازی تعطیلات.
  - راهکار ۲۱-۶. تحول در ساختار و مدیریت زمان آموزش در مدارس و تعیین و متناسب سازی ساعات و روزهای آموزشی در طول هفته.
  - راهکار ۱-۱. متناسب سازی حجم و محتوای کتب درسی و ساعات و روزهای آموزشی با توانمندی ها و ویژگی های دانش آموزان.
- آن گونه که مشخص است یکی از اصلی ترین تأکیدات راهکارهای فوق لزوم انعطاف پذیری و توجه به شرایط اقلیمی و همچنین متناسب سازی ساعات با حجم و محتوای درسی است که دقیقاً مغایر با وضعیت موجود تقویم آموزشی مدارس است که ساختاری صلب دارد.

۲-۳. بررسی مواد طرح

واکاوی نکات ذکر شده در متن طرح مذکور نشان می دهد، کلیت طرح که به دنبال بستر سازی برای تمرکز دایی از مدیریت زمان آموزش و اعطای اختیارات ویژه به مناطق آموزشی است، قادر به حل مسائل تقویم آموزشی می باشد و از این نظر کلیت طرح مورد تأیید است. البته باید توجه داشت که تعیین چارچوب های کلان مدیریت زمان آموزش که در مواد (۱)، (۳) و (۵) بدان اشاره شده، دارای ماهیت تقنینی و در صلاحیت مجلس شورای اسلامی است و از این رو اعطای آن به شورای عالی آموزش و پرورش مغایر اصل هشتماد و پنجم قانون اساسی است

که نیازمند اصلاح تمامی مواد طرح است. در خصوص جزئیات مواد طرح نیز نکات ذیل قابل ذکر است:

ماده (۱)

■ تعیین چارچوب‌های کلان مدیریت زمان آموزش که در مواد (۳) و (۵) نیز بدان اشاره شده، دارای ماهیت تقنینی و در صلاحیت مجلس شورای اسلامی است و از این رو اعطای آن به شورای عالی آموزش و پرورش مغایر اصل هشتادوپنجم قانون اساسی می‌باشد.

■ بیان کلی «اصول زمان آموزش در مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی» دارای ابهام و مغایر بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری^۱ مبنی بر شفافیت متون قانونی است.

■ در این ماده شورای عالی آموزش و پرورش موظف شده است که طی حداکثر دوسال به بازنگری تقویم آموزشی بپردازد. در گام نخست به نظر می‌رسد ایجاد فرصت دوساله بسیار زیاد بوده و موجب به تعویق افتادن حل مشکلات می‌شود. لذا پیشنهاد می‌شود این زمان به ۶ ماه کاهش یابد.

■ طبق این ماده شورای عالی آموزش و پرورش موظف شده است طی همکاری با وزارت آموزش و پرورش اقدام نماید، به نظر می‌رسد با توجه به آنکه شورای عالی آموزش و پرورش ذیل نظر وزیر آموزش و پرورش فعالیت داشته، تنها وزارت آموزش و پرورش قید شود که در بردارنده شورای عالی آموزش و پرورش نیز می‌باشد.

■ با توجه بر آنکه در سند ملی برنامه درسی تأکید شده است که سال تحصیلی از اول مهرماه هر سال شروع و تا پایان شهریورماه سال بعد (یعنی به مدت ۱۲ ماه) ادامه خواهد داشت؛ پیشنهاد می‌شود حتماً در بند نخست تأکید شود که تعیین شروع و پایان سال تحصیلی باید در طول مدت ۱۲ ماه تعیین شود.

ماده (۲)

■ تفویض اختیار به شوراهای آموزش و پرورش استان‌ها در ماده (۲) منظور شده است. همان‌طور که به درستی آمده است تصویب آغاز و پایان سال تحصیلی باید در چارچوب زمان کلی آموزش دوره‌ها و دروس که از سوی شورای عالی آموزش و پرورش تعیین خواهد شد، باشد.

■ با توجه به برگزاری هماهنگ امتحانات نهایی در سراسر کشور و از سوی دیگر تأثیر نمرات مکتسبه بر نتایج کنکور سراسری، تعیین محدوده زمانی برگزاری این امتحانات را از سوی وزارت آموزش و پرورش ضروری می‌نماید. بازه برگزاری این امتحانات باید به صورت ملی انجام شود تا برگزاری کلاس‌ها در شوراهای آموزش و پرورش استان‌ها با توجه به این بازه برنامه‌ریزی شود.

■ تبصره آمده در این ماده در اصل طرح و دلایل توجیهی آن مستتر است و به نظر می‌رسد تأکید بر آن در متن قانون شایسته قانونگذاری نیست و با توجه به توصیه‌ای بودن، تکلیفی نیز ایجاد نکرده و بیشتر موجب ابهام خواهد شد و لذا از این حیث مغایر بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری می‌باشد.

ماده (۳)

■ تعیین چارچوب‌های کلان مدیریت زمان آموزش که در مواد (۱) و (۵) نیز بدان اشاره شده، دارای ماهیت تقنینی و در صلاحیت مجلس شورای اسلامی است و از این رو اعطای آن به شورای عالی آموزش و پرورش مغایر اصل هشتادوپنجم قانون اساسی می‌باشد.

■ ماده (۳) گویای سطح سوم تفویض اختیارات است. در این ماده اختیارات شورای آموزش و پرورش شهرستان مشخص شده است.

■ با توجه به گستره جغرافیایی برخی از استان‌ها و همچنین تفاوت‌های رایج در آداب و رسوم و فعالیت‌های کشاورزی مردم مناطق مختلف حتی در یک استان، لحاظ نظرات شورای آموزش و پرورش شهرستان‌ها برای تعیین تعطیلات فصلی و منطقه‌ای ضروری است که به درستی در مواد (۲) و (۳) دیده شده است.

ماده (۴)

■ ماده (۴) به نوعی تکرار ماده (۳) است، لذا به جهت لحاظ بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری ابلاغی مقام معظم رهبری، بهتر آن است که این بند در بند «۲» ادغام شود.

ماده (۵)

■ تعیین چارچوب‌های کلان مدیریت زمان آموزش که در مواد (۱) و (۳) نیز بدان اشاره شده، دارای ماهیت تقنینی و در صلاحیت مجلس شورای اسلامی است و از این رو اعطای آن به شورای عالی آموزش و پرورش مغایر اصل هشتادوپنجم قانون اساسی می‌باشد.

■ مفاد آمده در ماده (۵) که در خصوص تفویض اختیارات برنامه‌ریزی تقویم آموزشی به شهرها و مناطق است در مواد (۲) و (۳) مستتر است، لذا قابلیت ادغام را دارند؛ لذا بر اساس بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری، بهتر آن است که این بندها در یکدیگر ادغام و مواد (۲) و (۳) بازنویسی شوند تا وظایف و اختیار تفویض شده به صورت شفاف و متمرکز و با استحکام در ادبیات لحاظ شود.

۱. بند «۹» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری، رعایت اصول قانونگذاری و قانون‌نویسی و تعیین سازوکار برای انطباق لوائح و طرح‌های قانونی با تأکید بر: ... شفافیت و عدم ابهام؛ استحکام در ادبیات و اصطلاحات حقوقی ...

ماده (۶)

■ در ماده (۶) تأکید بر تشکیل شورای آموزش و پرورش (استان و شهرستان) به صورت مجازی شده است، به نظر می‌رسد تعیین این مسئله در قانون الزامی نیست و بهتر آن است که برعهده شوراهای استانی و شهرستانی گذاشته شود.

ماده (۷)

■ لغو قوانین آمده در ماده (۷) ضرورت تفویض اختیارات برنامه‌ریزی تقویم آموزشی به شوراهای استانی و ایجاد انعطاف در آن است. لذا مورد تأیید است.

با توجه به جمیع نکات ذکر شده متن ذیل به عنوان متن جایگزین پیشنهاد می‌شود:

۳. متن پیشنهادی جایگزین «تقویم مدارس»

ماده (۱)

وزارت آموزش و پرورش موظف است ظرف مدت حداکثر ۶ ماه، براساس مفاد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، با رویکرد انعطاف‌پذیری و تفویض اختیار، نسبت به تدوین سند مدیریت زمان آموزش در مدارس، مشتمل بر موارد زیر اقدام کند و به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش برساند:

(الف) شروع و پایان سال تحصیلی با تأکید بر ۱۲ ماه.

(ب) تعیین زمان فعالیت‌های آموزش و یادگیری به تفکیک دوره - پایه و درس در راستای تحقق تربیت تمام ساحتی، تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری، تنوع روش‌ها و اقسام ارائه آموزش (حضور، غیرحضور و ترکیبی).

(ج) تعیین زمان حضور معلمان و کارکنان مدرسه شامل ساعات تدریس، طراحی آموزشی، فعالیت‌های تربیتی و پژوهشی بالزوم جبران خدمات ایشان.

(د) تعیین برنامه‌های ثابت مدارس همانند محدوده زمانی برگزاری امتحانات نهایی کشوری و کنکور سراسری.

ماده (۲)

شوراهای آموزش و پرورش استان‌ها موظفند بر مبنای ساعات آموزشی دوره‌ها و دروس که تصویب شورای عالی آموزش و پرورش می‌رسد و متناسب با پیشنهاد شورای آموزش و پرورش شهرستان‌ها/مناطق نسبت به توزیع زمانی اجرای برنامه‌های آموزشی - تربیتی، زمان برگزاری امتحانات (به استثنای امتحانات نهایی) و تعیین تعطیلات فصلی، تابستانی و منطقه‌ای اقدام کنند.

تبصره - اختیار تعطیلی و بازگشایی مدارس در مواقع ضروری و پیش‌بینی نشده به‌عهده شورای آموزش و پرورش استان است و تصمیمات اتخاذ شده توسط رئیس شورا ابلاغ می‌شود.

ماده (۳)

شورای آموزش و پرورش شهرستان موظف است در قالب ساعات آموزشی دوره‌ها و دروس که تصویب شورای عالی آموزش و پرورش می‌رسد، نسبت به تعیین روزهای فعالیت مدارس در هفته و ساعت شروع و پایان فعالیت آنها در هر روز اقدام و مصوبات مربوط را حداقل سه ماه قبل از آغاز سال تحصیلی به آموزش و پرورش شهرستان‌ها یا مناطق ابلاغ کند. مدارس موظفند تقویم آموزشی سال تحصیلی خود را بر این اساس تنظیم و به اطلاع اولیا، دانش‌آموزان و کارکنان مدرسه برسانند.

ماده (۴)

قانون بازگشایی مدارس در اول مهرماه هر سال مصوب ۱۳۷۶/۰۶/۱۸ و بند «۲» ماده (۴) قانون تشکیل شوراهای آموزش و پرورش در استان‌ها، شهرستان‌ها و مناطق کشور مصوب ۱۳۷۲/۱۰/۲۶ با اصلاحات و الحاقات بعدی نسخ می‌گردد.

منابع و مآخذ

۱. مجلس شورای اسلامی، قانون بازگشایی مدارس در اول مهرماه هر سال مصوب ۱۳۷۳/۶/۱۸.
۲. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ضرورت‌های بازنگری در تقویم آموزشی مدارس، آذرماه ۱۴۰۰.
۳. شورای عالی آموزش و پرورش، سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران مصوب، ۱۳۹۱/۶/۲۸.
۴. مقام معظم رهبری، سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری، ابلاغی ۱۳۹۸/۷/۶.
۵. شورای عالی انقلاب فرهنگی، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، آذرماه ۱۳۹۰.
۶. مرکز ملی مطالعات تیمز و پرلز، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، کیفیت آموزش ریاضیات و علوم در آموزش و پرورش ایران و جهان: واکاوی یافته‌های مطالعات تیمز ۲۰۱۹، ۱۴۰۰.
۷. مرکز ملی مطالعات تیمز و پرلز، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، تحلیلی بر کاستی زمان آموزش در ایران با تأکید بر دوره ابتدایی،

